

Szwarc, Andrzej

"Kolejarze Królestwa Polskiego. Walki klasowe i życie polityczne 1878-1914", Stanisław Łaniec, Warszawa 1979 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 71/4, 869-870

1980

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

— 1929)”; w ramach każdej z nich zaprezentowano wykład według organizmów politycznych i regionów geograficznych (Meksyk, region karaibski, Ameryka Centralna, Ameryka andyjska, kraje La Platy, Paragwaj, Brazylia). Obie części zamykają podsumowania pióra Ryszarda Stemplowskiego.

Podobnie jak w tomie poprzednim autorzy skupiają się na procesach rozwoju społecznego i gospodarczego. Interesują ich także struktury polityczne i mechanizmy sprawowania władzy. W znacznym stopniu są też „Dzieje Ameryki Łacińskiej” historią ideologii; skrótkowo potraktowano wydarzenia i zjawiska z dziedziny tradycyjnie rozumianej kultury. Autorzy pilnie śledzą procesy wspólne dla całego kontynentu, szczególnie przebieg kształtowania się narodów. Uwyplukają różnice między metropoliami i zacofanym interiorom. Opisując lokalne konflikty dążą do rozsądnego kompromisu między drobiazgowością faktografii i nadmiernym uproszczeniem ujęć modelowanych.

Zarówno rozdziały dotyczące poszczególnych państw, jak i te które pełnią rolę podsumowań zawierają liczne przykłady wznrastającego wpływu Stanów Zjednoczonych. Oddziaływanie to przejawiało się w różnych dziedzinach; m. in. sprzyjało „umacnianiu się odrębności Ameryki Łacińskiej” (s. 427). Skądinąd warto by może nieco więcej dowiedzieć się o reperkusjach polityki USA w sferze świadomości społecznej w państwach na południe od Rîo Grande, o kształtowaniu się nastrojów antyamerykańskich itp. Nie wszyscy autorzy poruszają też problemy imigracji; najwięcej miejsca poświęcono jej ze zrozumiałych względów w przypadku Brazylii (oba rozdziały o tym kraju napisał Marcin Kula, można w nich znaleźć obszerną wzmiankę o Polakach).

Zaletą książki jest barwny styl i żywa narracja, choć jej forma wydaje się chwilami nieco publicystyczna. Tom wyposażono w mapy, indeksy, liczne i ciekawe ilustracje oraz zestawienie ważniejszych wydarzeń i słowniczek terminów obcych. Zabrakło niestety najbardziej nawet zwięzłej bibliografii.

A. S.

Stanisław Łaniec, *Kolejarze Królestwa Polskiego. Walki klasowe i życie polityczne 1878—1914*, Książka i Wiedza, Warszawa 1979, s. 330.

Zakres tematyczny książki wykracza nieco poza problematykę sygnalizowaną w tytule. W rozdziale pierwszym („Personel kolejowy w latach 1865—1914”) i drugim („Walki społeczno-ekonomiczne kolejarzy w okresie przedrewolucyjnym (1882—1904”) podano podstawowe informacje o rozwoju sieci kolejowej, liczbie pracowników i ich składzie społecznym. Pisz tu też autor o warunkach pracy i bytu robotników i urzędników kolejowych, analizuje ich płace itd. Oprócz bardzo skąpych materiałów archiwalnych, dotyczących bezpośrednio dróg żelaznych w Królestwie Polskim wykorzystano parę drukowanych i rękopiśmiennych relacji, ilustrujących dane statystyczne. Dziwi nieco pominięcie wartościowych pamiętników Wacława Sieroszewskiego, zawierających wiele interesujących informacji o życiu codziennym i nastrojach politycznych wśród pracowników kolejnictwa — i to w okresie stosunkowo wczesnym, o którym niewiele wiadomo. Niewielki był też zasięg kwerendy w archiwach radzieckich (zapewne z przyczyn niezależnych od autora).

Stosunkowo najwięcej miejsca poświęca Łaniec akcjom strajkowym i innym przejawom walki klasowej w latach rewolucji 1905—1907 i w latach poprzedzających bezpośrednio I wojnę światową. Nic dziwnego — jak wynika z rozdz. 3 i 4 wtedy właśnie w środowisku kolejarskim działo się najwięcej. Autor wykorzystał z pożytkiem dosyć obfite wydawnictwa źródłowe do dziejów polskiej klasy robotniczej i sięgnął do przechowywanego w CA KC PZPR Archiwum PPS. M. in. na tej podstawie nakreślił główne kierunki polityki caratu wobec polskiego personelu kolejowego, przedstawił represje, które spadały na aktywistów i szeregowych pracowników.

Rozdział piąty dotyczy uczestnictwa kolejarzy w organizacjach politycznych, zarówno socjalistycznych (Wielki Proletariat, PPS, SDKPiL) jak i przybudówkach endecji i ruchu ludowego.

Spora ich część działała poza własnym środowiskiem i nie zawsze łatwo było ich zidentyfikować. Zgodnie z oczekiwaniami, wielu spotykamy w Organizacji Bojowej PPS w okresie jej najintensywniejszej działalności. Autor raczej nie wykracza poza dotychczasowe ustalenia, ale patrzy na nie z nowej perspektywy.

Rozdział szósty, który zamyka książkę, poświęcony jest ruchowi związkowemu, spółdzielczości i pracy kulturalno-oświatowej. Zdaje się wynikać zeń wniosek, że solidarność środowiska niwelowała częściowo podział na grupę „inteligentką” i „robotniczą”, inżynierowie i urzędnicy nierzadko znajdowali wspólny język z szeregowymi pracownikami, a zagrożenie postępującą rusyfikacją wzmagало dodatkowo poczucie wspólnoty.

Praca wyposażona jest w bibliografię i indeks osobowy.

A. S.

Józef Borzyszkowski, *Z dziejów pracy organicznej na Pomorzu. Działalność gospodarcza Stanisława Sikorskiego w okresie zaboru pruskiego*, Gdańskie Towarzystwo Naukowe, Wydział I Nauk Społecznych i Humanistycznych, Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Wydawnictwo, Gdańsk 1979, s. 192.

Monografia jednego z najzamożniejszych polskich ziemian Pomorza Gdańskiego, właściciela Wielkich Chelmów pod Chojnicami i szeregu innych folwarków, aktywnego działacza spółek zarobkowych i stowarzyszeń społeczno-kulturalnych. Autor omawia inwestycje i poczynania modernizacyjne, których Sikorski dokonał w swoich majątkach; analizuje także kierunki jego lokat kapitałowych poza rolnictwem. Książka wykracza poza tradycyjną formę biografii, ukazując rozwój spółek zarobkowych i banków rolnych. Tabele statystyczne ilustrują rozwój gospodarczy regionu w okresie 1887—1914, w którym zamyka się praca Borzyszkowskiego.

Autor przedstawia zjawiska i procesy znane lepiej z historii Wielkopolski: współpracę ziemiaństwa, duchowieństwa, inteligencji i drobnomieszczanstwa na polu gospodarczym i społeczno-kulturalnym, pod kierunkiem nielicznego grona aktywistów obdarzonych znacznym autorytetem wśród ludności polskiej. Twierdzi jednak, że wskutek mniejszej liczebności pomorskich ziemian ich rola nie była tu kluczowa, zaś skala działalności Sikorskiego znacznie przekraczała przeciętną.

Podstawowe źródła zaczerpnięto z bogatego archiwum gospodarczego i rodzinnego Sikorskich, przechowywanego w WAP w Bydgoszczy. Wykorzystano też archiwalia proveniencji urzędowej i nieliczne materiały wytworzone przez polskie organizacje. Wątpliwosć budzi ograniczony zakres kwerendy prasowej. Być może właśnie dlatego w książce odczuwa się brak konkretniejszych informacji o założeniach programowych pomorskich organiczników i celach, jakie sobie stawiali.

A. S.

Jerzy W. Borejsza, *Mussolini był pierwszy*, „Czytelnik”, Warszawa 1979, s. 492.

Praca oparta jest na bardzo obfitej literaturze obcojęzycznej, dokumentach z archiwów włoskich, także francuskich, niemieckich, polskich i czeskich, ponadto autor zebrał relacje od tzw. uczestników wydarzeń. J. W. Borejsza próbował w swej książce odpowiedzieć na pytanie, co łączyło faszyzm włoski z hitleryzmem, co je też dzieliło. Interesował się powiązaniem między tymi systemami a zjawiskami występującymi w dwudziestoleciu międzywojennym w Polsce i krajach Europy Wschodniej, stąd m. in. analiza technik nowoczesnych zamachów stanu, stosunków między intelektualistami a reżimami totalitarnymi. Całość składa się z dwunastu — w dużej mierze autonomicznych — esejów (niektóre były